

Bez paradumu maiņas – cilvēces izliešana notekcaurulē ...

Andris Miglavs

Nesaistoša eseja par cilvēci, tās pārtikas sistēmām un, arī – par mājvietas Zemes nākotni.

Cilvēce un tās dzīvesstils

Cilvēce, īpaši pēdējo 2 gadsimtu laikā, kopumā uzvedas kā vīna rauga sēnīšu kolonija vīna suslas kublā – siltumu un barību kāds (daba) ir iedevis, un mums kā cilvēcei atliek rīt, čurāt, seksot un vairoties, un vispār – patērēt dzīvi. Un mēs to darām, un darām tā, it kā dotais resurss un ideālā dzīves temperatūra varētu būt pieejami bezgalīgi.

Un vispār nepadomājot, kā vārdā un cik ilgi? Bet runas par vairošanās ierobežošanu ir vispārējs “tabu”. Pašlaik pasaules sabiedrība joprojām vienkārši mierīgi fiksē faktu, ka 2050. gadā pasaulē būs vēl par 2 miljardiem dzīvu cilvēka ķermeņu vairāk. Šodien vēl nedzimušu ķermeņu. Ķermeņu, kuru potenciālie vecāki pat šodien vēl nav piedzimuši, kur nu vēl nolēmuši par savu nākotnes bērnu dzemdēšanu.

Bet jau tagad no pasaules sauszemes zīdītājiem cilvēku zoomasa jau ir 36%, viņu paēdināšanai turēto mājdzīvnieku – 60%, bet brīvdabas zīdītāju kopa pēdējo 2 gadsimtu laikā zaudējusi katrus 4 no 5 agrākajiem kg un tagad ir vairs tikai 4% no kopējās zīdītāju zoomasas. Pasaules iedzīvotāji veido 60 Mt smagu biomasu. Un mājdzīvnieki - vēl 100 Mt. Sanāk, ka civilizācija kopā sver 160 Mt. Salīdzinājumā ar ~162 Mt pasaulē uz sauszemes mītošajiem zīdītājdzīvniekiem, tajā skaitā visu civilizāciju. (Datu šķietami kļūdainā starpība no mājputniem, kas ir ieskaitīti mājdzīvniekos, bet kuri tomēr nav zīdītāji.)

Bet mēs visi zinām, kā dzīvi kublā beidz jelkura rauga sēnīšu kolonija – to atlikumus vienkārši izlej nogulsnēs. Un paliek vīns, kas garšo jau pavisam citai dzīvo būtņu sugai...

Šodien laikam nav īstā reize runāt par seksuālās un citu pārējo baudu neapvaldītu baudīšanu un tās sekām – tajā skaitā arī joprojām notiekošo un dabas resursu sen jau nesegto izdzīvotāju skaita pieaugumu, bet par ēšanu un vielmaiņas produktu izdalīšanu, no vienas puses, un izaudzētās augkopības produkcijas patērēšanu, no otras puses - parunāt gan var būt pamats.

Latvijas civilizācija nav būtiski atšķirīga

Latvijā pašlaik dzīvo 120 Ktonnas cilvēku. Un, lai šos cilvēkus pabarotu (vienkāršībai pieņemsim, ka visu saražoto paši apēdam, un arī papildus barības imports nav vajadzīgs, kas, protams, nav gluži tā), Latvijas teritorijā esošajās mājdzīvnieku novietnēs dzīvo ~190 Kt mājdzīvnieku, no kuriem lielāko masu veido dažāda dzimuma, nozīmes un vecuma govīs - 78%, un vēl arī cūkas - 9%, un putni - 7%. Pārējie ir zirgi, aitas, kazas un truši.

Jā, un vēl Latvijas ļaužu mājās dzīvo arī aptuveni 2550 tonnas suņu un kaķu, kuru dzīvmasa ir lielāka nekā kazu kopmasa un tuvojas aitu ganāmpulka kopmasai. Par viņiem šoreiz nerunāsim, kaut interesanti, ka viņu aptuvenā dzīvmasa ir lielāka nekā Latvijā mītošo bērnu vecumā līdz 10 gadiem dzīvmasa.

Uz katru 1 kg cilvēka vienlaikus un nepārtraukti Latvijas fermās dzīvo 1,6 kg tā saukto produktīvo mājdzīvnieku. Gandrīz tāpat kā visā pasaulē – tur ir 1,66 kg mājdzīvnieku uz 1 kg cilvēka.

Un visi šie mājdzīvnieki ir jābaro. Jābaro ne tikai produkcijas - piena, gaļas un olu – ieguvei, bet, un visupirms- viņu ikdienas izdzīvošanai, kas arī prasa savu maiņas enerģijas (un tātad arī – barības vielu) daudzumu. Un vienlaikus rada čuru un kaku daudzumu. Ar metānu, ogļskābo gāzi un amonjaku, kas noplūst atmosfērā vai nosūcas gruntsūdeņos.

Tas ir tā, kā būtu, piemēram, 4 cilvēku ģimenē ar 2 bērnu svaru katram pa 35 kg, mātes svaru – 55 kg un tēva svaru 80 kg (kopā 205 kg), kur katrā ēdienreizē galdā būtu jāuzliek ēdamais ne tikai šai ģimenei, bet vēl arī, piemēram, pieliekamajā dzīvojošai gadu vecai telei ar viņas 320 kg, vai 3 pieaugušām cūkām vai 4 aitumātēm un 8 gaļas jēriem. Un vienlaikus jāparūpējas arī par viņu izdalījumu (kaku un čuru un vēdera purkšķu) utilizāciju. Vienvārdsakot, uz kopgaldā būtu jāuzliek 2,6 reizes vairāk ēdiena, kā patiesībā vajadzētu šai pašai ģimenei.

Un tā ir reālā starpība starp galēdājiem cilvēkiem, no vienas puses, un vegāniem un, faktiski arī – veģetāriešiem, kuriem šāda nosacītā pieliekamā nav, no otras puses.

Jābaro tāpēc, ka cilvēks ir pieradis ēst pienu, sviestu, gaļu (daudz gaļas!), sieru, jogurtus un olas un ka viņš apgalvo, ka citādi nevar iztikt vai ka citādi dzīvot nav vērts...

Tāpat kā ir pieradis:

=> dzīvot arī ziemas laikā darba un dzīvojamajās telpās īsroku krekliņos plus 24-26 grādu temperatūrā- tā vietā, lai pie 18-19 grādiem kājās vienkārši uzvilktu vilnas zeķītes vai siltas čības un garroku kreklu,

=> apsildītu varbūt pat 1,5-2 reizes lielākas telpas platības, kā patiesībā racionāli nepieciešams dzīvei un darbam,

=> katrā atvaļinājumā (un pat nedēļas nogalē) kaut kur lidot ar bezakcīzes lēto degvielu,

=> tāpat kā, tāpat kā ...

=> vienvārdsakot - ir pieradis patērēt. Un mazdomājot baudīt dzīvi. Vienkārši patērējot Zemesmātes uzkrāto resursu.

Bet reklāmas tikām joprojām stāsta, ka pienu jādzer un gaļu jāēd vēl vairāk, tāpat kā sierus un biezpienu. Jāēd tik ļoti vairāk, ka pat PVN esot jāsamazina, lai vairāk varētu nopirkt. Un apēst. Un izčurāt. Un uzkrāt taukos. Jo, visticamāk, tām 120 Kt viņu uzturēšanai nemaz tik daudz tās dzīvnieku barības pat nevajag.

Kā patērējam uz laukiem izaudzēto..

Bet tikmēr

=> tikai 1 no 4 izaudzētajām graudaugu tonnām tiek tieši izmantota cilvēku pārtikā;

=> 3 no 5 LV patērētajiem graudu kilogramiem aiziet dzīvnieku barošanai,

Izziņai: 1 kg gaļas satur tikai 23% lietderīgās sausas - sagremojamu olbaltumvielu plus mikroelementus, pārējais ir ūdens.

Šīs olbaltumvielu saturs ir

=> tikai pusotras reizes lielāks nekā kviešos un labos miežos

=> tikpat liels (pat mazliet mazāks), cik zirņos un pupās

=> un pusotras reizes mazāks nekā sojās pupās.

Bet kviešos un miežos ūdens vietu aizņem arī ogļhidrāti enerģijai un eļļa vielmaiņai, arī pupās un zirņos tas viss ir, bet sojas pupas vispār papildu ir gan izcila spektra aminoskābju un vērtīgas eļļas krātuve. Un tas viss aug tepat pie mums, Latvijā. Un jau veikalā nemaksā vairāk par 1,5 EUR/kg. Ar visiem nodokļiem. Apstrādātā veidā - milti, putraini, pārslas.

Bet 1 kg piena tikmēr vispār satur tikai ~3,5 % olbaltumvielas, 3-4 % grūti sagremojamu cukuru laktozes formā (kuru vecāka gadagājuma ļaudis ar dabiski samazinātu laktāzes izdalīšanos var patērēt tikai pēc tam, kad tos pirmapstrādājušas kādas rauga sēnītes vai baktērijas) un minerālvielu un 4-5 % tauku. Kopā 11-

12% derīgu uzturvielu. Lai to 1 kg piena ar 110 gramiem derīgo vielu iegūtu, govi jāpabaro ar vismaz 1 kg derīgu vielu un jāiedod vēl padzerties gana daudz tīra un garšīga ūdens.

Bet tikmēr gandrīz visu Latvijā (un visā Eiropā arī!) izaudzēto rapšu eļļas resursu sadedzina biodīzeļa dzinējos. Cita starpā – šajā procesā sadedzina arī daudz derīgo omega-3 taukskābju. Kuras ļaudis pēc tam, dārgās Krila eļļas un citās formās, pērk aptiekā. No katra LV rapša ha saražo ~1 tonnu biodīzeļdegvielas. Kopā 150 Kt gadā. 15% no LV kopējā dīzeļdegvielas patēriņa. Jā, var teikt, ka tas ir visa Latvijas agrobiznesa gada patēriņa apjoms. Pašu izaudzēts. Bet – tomēr ne Latvijā saražots. Un nekas no tā nenonāk cilvēku pārtikas aprītē...

Ja negribam piedzīvot raugsēnīšu kolonijas likteni, arī mūsu salīdzinoši nelielajai Latvijas civilizācijas 120 Kt kolonijai ir jāmainās savos paradumos. Tāpat kā tas jādara visas pasaules humanoīdo mikrobu 60 Mt smagajai kolonijai. Kura patiesībā ir tikai 0,01% no pasaules biomasas.

Un cilvēka izžušanu Zemeslode tā īsti var pat nepamanīt. Vismaz tās augu un dzīvnieku sugas, kuras būs izdzīvojušas cilvēka laikmetu. Vai arī tā varēs „atviegloti nopūsties”, ka vismaz viena agresīvākā kaitēkļu suga savu pastāvēšanu ir izbeigusi.

Pārtikas primārā ražošana un klimata pārmaiņas

Latvijā lauksaimniecība ik gadu rada ~ 20 % (atkarībā no gada) no uzskaitītā ģenerētā SEG emisiju apjoma. Pēdējā oficiālā Inventarizācijas ziņojuma dati par 2018. gadu stāsta, ka

=> no 13,13 Mt CO₂ ekvivalenta lauksaimniecība rada 2,6 Mt

- no tā 60% ir no augsnes apstrādāšanas, kur 3/5 saistās ar lopbarībā patērētu graudu ražošanu, tātad patiesībā būtu piesaistāmi lopkopībai
- un vēl 30 % primāri ar liellopu, bet arī ar citu dzīvnieku turēšanu.

Tātad **praktiski ~65 % no lauksaimniecības darbībā radītajām SEG emisijām ir saistīti ar lopkopības produkcijas – piena, gaļas un olu ražošanu.**

=> un vēl ~10 % saistīti ar izejvielu (rapšu, graudu un kukurūzas) audzēšanu biodegvielas ražošanai.

Tātad kopā **~3/4 no visām lauksaimniecībā radītajām SEG emisijām ir ne obligāti ar pārtikas sistēmu saistītas**, ja ievērojam, ka principā iespējamas arī pilnvērtīgas veģetāriskas un pat vegāniskas diētas.

Bet tikmēr – privātie indivīdi- patērētāji tirgū, pieprasot dzīvnieku izcelsmes produktus esošajā patēriņa groza struktūrā – piemēram, cietos sierus, liellopu steikus, kā arī valsts, veicinot biodīzeļa un arī bioetanola pieprasījumu, mudina veidot lauksaimniecisko darbību struktūru ar vairākkārt augstāku SEG emisiju apjomu, kā tas varētu būt, cilvēkiem apzināti mainot paradumus un līdz ar to mainoties pieprasījuma struktūrai.

Un tieši **patērētāji turpina iznīcināt zemeslodes dabas vidi, negribot mainīt savus ieradumus.** Tiesa arī pārtikas ražotāji nestrīdas pretī, un viņi pat rīko reklāmas kampaņas, piemēram, vītinātas liellopu gaļas, izcilu steiku un lielisku sieru pārdošanas apjomu palielināšanai. Un tomēr – viņi vienkārši strādā uz sabiedrības pieprasījumu. Tās pašas sabiedrības, kas brīžiem liekulīgi pīkst par lauksaimniecības industrializētajām metodēm, mēslojuma un ķīmikāliju izmantošanu un ģenētiski modificēto augu kultūru izmantošanu ražošanā. Izmantošanu, bez kuras nebūtu iespējama esošo 7,2 miljardu cilvēku paēdināšana atbilstoši viņu esošajām paražām.

Vai nekas nav maināms?

Visupirms, patiesībā nebūtu pieņemama samierināšanās ar civilizācijas biomasas tās plašākajā nozīmē (ietverot pārtikas nodrošināšanas un citus mājdzīvniekus) nemainītas struktūras un apjoma pieauguma turpināšanos.

Pasaules cilvēku sabiedrībai savas sugas populācijas izdzīvošanas vārdā nav svarīgāka izaicinājuma, kā vienoties par civilizācijas biomasas apjoma kontrolskaitliem un to pakāpeniskas samazināšanas grafiku. Līdzīgi kā ir panākta vienošanās (Parīzes līgums ir pēdējā šajā ķēdē pasaules mērogā, bet Zaļais kurss ar ekonomikas dekarbonizācijas ideju ir pēdējais šīs ķēdes posms Eiropas mērogā) par klimata pārmaiņu ierobežošanu. Pašlaik fiksētais kontrolskaitlis ir 160 Mt, no kurām 120 Kt ir Latvijas.

Tas saistās gan ar dzimstības līkņu pārmaiņām visā pasaulē, īpaši reģionos ar ierobežotiem pārtikas pieejamības resursiem, gan arī ar pārtikas patēriņa un ražošanas paradumu maiņu.

Patiesā problēmas sakne ir ne tik daudz ražošanas procesos, kā cilvēka ieradumos un pieņēmumos balstītā patēriņa apjomā un tā struktūrā, šī patēriņa apjomu apmierināšanai nepieciešamo produkcijas apjomu saražošanas vajadzībā.

Šķiet, reāli ir 2 iespēju ceļi, kā mainīt attīstības procesus par labu civilizācijas izdzīvošanai.

(a) mainīt patēriņa pieprasījumu;

(b) mainīt ražotāja piedāvājumu;

Un šis ir tas retais gadījums, kad vienlaikus var iet pa abiem ceļiem, sasniedzot vēl labāku rezultātu.

Kā būtu jāmainās privātā un publiski organizētā patēriņa pieprasījumam ilgtspējīgas pārtikas sistēmas vārdā?

Piemēram, **enerģētikā** - varbūt ir vērts augošās cilvēku populācijas apstākļos **atmest biodegvielu**, kas savā būtībā ir tikai mazliet mazāk kaitīgas kā dabasgāze, ražošanas un izmantošanas jēlķādu veicināšanu.

Piemēram, **pārtikas patēriņā mainīt ēšanas paradumus**, vismaz ieviešot ceļakarti „3x mazāk”:

(1) savā ēdienkartē **mazinām pienu un gaļu**, aizstājot tos ar veģetāriem un graudēdāju dzīvnieku produktiem;

(2) **saudzējam jūru un okeānu zivis**, kuru kļūst arvien mazāk – vismaz atmetam to izmantošanu lopbarībai - lai paliek jūras bioresursu atjaunošanai un cilvēku pārtikai izmantojamo krājumu atražošanai;

(3) un vispār **ēdam mazāk**.

Kā panākt pārmaiņas?

Nav daudz principiālo izvēļu piedāvājumu. To var darīt, iedarbojoties uz cilvēku iekšējo vērtību un sajūtu sistēmu vai veidojot racionālo lēmumu pieņemšanas apstākļus.

(A) Strādājam ar sajūtām

A1. Rēķinām un informējam

Uz katra produkta iepakojuma pašlaik ir norādīts tā sastāvs un enerģētiskā vērtība. Varbūt **tomēr sarēķinām katra produkta ražošanas ķēdes ekoloģisko pēdu un pievienojam to šīm norādēm, izsakot to, piemēram, irbēs, stirnās vai nocirstos kokos**. Tādās sajūtamās vides vienībās. Ko ar savu ēšanas kāri un vajadzību līdz ar katru pārtikas iepakojumu mēs atņemam pārējai dabai...

A2. Ieguldām uzturzinātnes pētniecībā un tehnoloģijās un **radām jaunas, uzturvielām pilnvērtīgas diētas, kas var konkurēt ar rutinēti pierastajām** - sniedzot cilvēkam veselīgai attīstībai patiešām nepieciešamo barības vielu kompleksu un atstājot vietu arī garšu sajūtām. Galu galā pasaulē jau ir miljoni veģetāriešu, kas ar savu veselību ir nodemonstrējuši šāda risinājuma iespējamību.

Un, vispār- cilvēki ir iemācījušies cūkas paēdināt lēti un gandrīz veģetāri, bet paši, kaut bioloģiski tādi paši dažādēdāji dzīvnieki vien esam, joprojām sevis pabarošanai ik dienu uz katru savas masas kg vismaz uzturoši paēdinām: 1,2 kg govju, 0,15 kg cūku, 0,11 kg putnu, 0,08 kg citu mājdzīvnieku.

Tāpēc izaicinājums uzturzinātnei un bioķīmiķiem - pilnvērtīgas veģetārās diētas ar garšas vielu piedevām, kas nodrošina gan izmantojamo aminoskābju bilanci, gan taukvielu bilanci, gan ogļhidrātu formu papildinājumu enerģijas bilancei, gan arī šķiedrvielas, minerālvielas un mikroelementus.

Patiesībā **jārada jaunus pārtikas produktus pat ar jaunām garšu imitācijām patērētāju labsajūtai un vienlaikus sabiedrībai jāattīsta jauni ēšanas paradumi.**

(B) Strādājam **caur patērētāja maciņu**

Pasaules šodienas sabiedrība ir visai dīvaina. No vienas puses, tā saka, ka pasaulē trešdaļu pārtikas izmet neizmantoju, tā atzīst, ka cilvēki pārmēru ēd un rada sev veselības problēmas, bet, no otras puses, tā subsidē pārtikas ražošanu ar milzu finanšu ieguldījumiem, padarot saražoto pārtikas izejvielu būtiski lētāku un, lietotāju sajūtās – bezvērtīgāku.

(B1) Tāpat attiecībā uz vidi piesārņojošajām darbībām un ražošanas praksēm – sabiedrība sāk izvērst teroru pret lauksaimniecības produkcijas ražotājiem kā vides piesārņotājiem, kaut patiesībā viņi vienkārši apmierina šīs pašas sabiedrības pieprasījumu. Dara to tā vietā, lai **radītu skaidru normatīvo un ekonomisko vidi, sekojot visās citās jomās pieņemtajam vispārējam principam „piesārņotājs maksā”**.

Kas mūs kavē **godīgi visas Eiropas pārtikas ražošanas ķēdē ieviest papildus vides un klimata un vides zaudējuma nodokli**, ja reiz mēs atzīstam, ka SEG emisijas ir klimatu negatīvi ietekmējošas, bet mēslojuma noplūdes virszemes un pazemes ūdeņos ir vidi principā degradējošas?

Ieviest visā pārtikas ķēdē, sākot no fosilās degvielas iegādes, augkopības un lopkopības produktu ražošanas un turpinot ar pārējiem pārtikas ražošanas posmiem. Kas tirgum un patērētājam caur cenu un produkta pieejamību iedod skaidru signālu, kurš no pārtikas produktiem ir videi nedraudzīgākais.

Ja kādai nelielai sabiedrības daļai pārtika šādā nosacījumu sistēmā sāktu kļūt ekonomiski nepietiekami pieejama, tad valstīm būtu jāizskata šīs konkrētās sabiedrības daļas dzīves apstākļu uzlabošanas risinājumi, bet nevis jārada vispārēji deformēts priekšstats par pārtikas izejvielu šķietamo lētumu.

(B2) Patiesībā tas nozīmētu, ka attiecībās starp sabiedrību kopumā un agrobiznesā iesaistīto tās daļu principā būtu izbeidzama vienošanās par lauksaimniecības ražošanas procesu **izmaksu samazināšanu, bet no agrobiznesā iesaistītajiem varbūt vajadzētu pirkt tikai sabiedrībai nozīmīgus pakalpojumus, piemēram,**

=> oglekļa noglabāšanu augos un augsnē,

=> ainaviskos un vides ekofokusa produktus,

=> cilvēku nodarbinātību lauku teritorijās.

Ir pilnīgi absurds šādos apstākļos joprojām turpināt runāt par pārtikas, un īpaši klimata pārmaiņas visvairāk ietekmējošās lopkopības izcelsmes pārtikas, iegādes apjomu palielināšanas veicināšanu ar zemāk cenu palīdzību, tajā skaitā, piemēram, samazinot lopkopības izcelsmes produktiem PVN likmes, vai īpašu valsts apmaksātu reklāmas kampaņu palīdzību, piemēram, tā saukto „skolas pienu” programmu.

Šāda rīcība pasaules sabiedrības nākotnes izdzīvošanas vārdā ir pilnīgi absurda, ja ne pat noziedzīga. Gan cilvēku veselības saglabāšanas, gan klimata pārmaiņu ierobežošanas vārdā.

A. 1. Pēcvārds. Refleksija publiskajā diskusijas telpā par un ap ANO pārtikas sistēmu samita Latvijas nacionālajā dialogā runāto.

Šai esejai "netīšām" nonākot publiskākā aprītē, no komentāriem saprotams, ka autoram joprojām nav prasmes uzrakstīt tā, lai cilvēki saprastu bez pārpratumiem.

Esejā nav rakstīts, ko ļaudis tai piedēvē. Bet pat ar resniem burtiem tur patiešām uzrakstīto cilvēki nav salasījuši.

Esejā skaidri un gana nepārprotami ir pateikts, ka **pārtikas sistēmu (un cilvēces nākotnes - vispār) galvenā problēma nav lauksaimniecībā, bet pieprasījumā – individuālajā pārtikas un sabiedriskajā biodegvielu (un patēriņa apjomā un raksturā vispār)**. Un lauksaimniecība atbild šim pieprasījumam. Kas pašlaik ir zemeslodes biosfēru iznīcināošs. Jo ir zemes dotos resursus vienkārši noēdošs- produktīvas zemes, dabas vides reģenerācijas spējas, dziļu krājumus noēdošs. Bet atbild labprāt, un ar iedvesmu – jo tas ir konkrēto ļaužu pašreizējā lauksaimniecības biznesa pamats- apmierināt pieprasījumu. Apmierināt ar intensīvu lauksaimniecību – minerālmēsli, pesticīdi, ģenētiski modificēti organismi... Jo citādi vienkārši nevar paēdināt tās 60 Mt cilvēku tagad, un 75 Mt pēc 20 gadiem. Šos nemainītos paradumus šādā apjomā pat teorētiski fiziski nevar apmierināt ar bioloģiskās saimniekošanas metodēm.

Ne ar vienu zilbi esejā nav teikts, ka cilvēkiem pilnībā jāatsakās no piena, gaļas un olām. Bet ka jāsamazina šo produktu patēriņa apjoms. Un pārtikas patēriņa apjoms vispār. Un vispār – ka cilvēce nevar turpināt vairoties, vismaz ne tā – nemainot paradumus. Jo zemeslode kopējo civilizācijas biomasu vairs nespēj panest.

Un te vispār nav runas par Latviju kā atsevišķu telpu. Un arī ne par tās govīm (kur, cita starpā, starp govīm, cūkām un putniem klimata kontekstā nav principiālas atšķirības- govīs „purkšķina”, bet cūkas un putni ēd graudus, kuru ražošanai ir vēl vairāk emisiju. Tā kā sistēmas kopumā var būt ar gana līdzīgiem SEG kopefektīviem – to patiešām vēl būtu jāpapēta). Bet par pasauli kopumā, kuras daļa tomēr ir arī Latvija. Ar tādiem pat paradumiem kā pārējā pasaule. Un tas viss ir uzrakstīts trekniem burtiem. Un nekas vairāk šoreiz.

Bet būtu vēl arī citas lietas runājamas. Cilvēces un Zemeslodes biosfēras izdzīvošanas vārdā. Arī par cilvēka vietu un lomu šajā vidē. Un cilvēka esības būtību un jēgu. Kura pašreizējā formātā ir klasificējama vismaz kā masu slepkavošana bez iepriekšēja nodoma. Vai kā apzināta rīcība, neapzinoties tās sekas. Un patīk mums tas vai ne!- bet sabiedrībai par šīm lietām būs jārunā un jādomā, arī dažādo reliģisko uzskatu un uz tiem balstīto sabiedrību attīstības dažādo vektoru un vērtību sistēmu kontekstā būs jārunā.

Jā, Latvija teorētiski jau pašlaik esot „zaļa”. Vismaz salīdzinoši. Uz citu teritoriju fona. Bet tikai tāpēc, ka mums, līdzīgi kā Skandināvijas valstīm ir dramatiski mazs iedzīvotāju blīvums, un daba šķietami spētu pat pārvārtīt mūsu un mūsu produktīvo mājdzīvnieku organismu izdalījumus, pat ja mums nebūtu kanalizācijas ar attīrīšanas iekārtām. Tas ir tā, kā mēs dzīvojām vēl 1990. gadā. Un – dzīvojām taču. Ar piegānītām upēm un jūru. Bet negribam taču tur atgriezties. Un mūsu zaļumu enerģētikā nosaka vien tas, ka mums ir Daugavas kaskāde. Kura lielāka un jaudīgāka nekļūs. Tā ka – jāmainās arī Latvijas patērētājiem. Tās pašas zemeslodes biosfēras izdzīvošanas vārdā. Un savas arī.

Daudzi Latviju uzskata par "zaļuma" paraugvalsti - sak, mums 57% teritorijas klāj meži, kas ir zaļi pēc definīcijas. Ka mums liela elektroenerģijas daļa tiek saražota videi draudzīgi. Ka mums lauksaimniecībā esot nesalīdzināmi mazāks pesticīdu patēriņš kā pārējā ES telpā.

Latvijas agrobiznesa sabiedrības lielākā daļa un visa sabiedrība kopumā sevi bez īpašām pārdomām pieņēmuši par pasaules agrobiznesa un pārtikas sistēmas daļu. Saprotamu un objektīvu iemeslu dēļ. Un es patiešām šeit negribēju to apstrīdēt. Un tas pat nav apstrīdams princīpā. Tā tas vienkārši ir.

[Kaut brīžiem vēl izskan rudimentāras domas par Latvijas īpašo iekšējo tirgu. Nesaredzot, ka lauksaimniecības preču produkcijas lielāko daļu Latvijas agrobiznesa sektors patiesībā eksportē un vienkārši ir puteklītis integrētajā pasaules tirgū.]

Šoreiz nerunāšu, ka patiesībā šīs sapratnes ietvaros pašlaik Latvijā ietais ceļš ir tipisks koloniālas ekosistēmas ceļš- mēs ievadam resursu (naftas produktus, minerālmēslus un pesticīdus, no kā visa pilnīgi neko neražojam pie sevis, pat sēklu neražojam), ekspluatējam savus iedzīvotājus par joprojām ļoti zemu atalgojumu, piesārņojam savu vidi ar P un N, kā arī pesticīdu atliekvielām, atmosfērā izdalām CO2 ekvivalenta emisijas un saražoto izejvielu izvedam uz citām valstīm. IZEJVIELU. Mums vispār nav patēriņam gatava eksportējama lauksaimniecības izcelsmes pārtikas produkta- alkoholu šoreiz izliksimies neredzam (Stop!! Dobeles dzirnavas aizmirsu - patīkams izņēmums). Pat biodīzeli pie sevis nesaražojam. Un visas mūsu agrobiznesa sabiedrības smadzenes ir fokusējušās uz izejvielas eksporta prasmju apguvi. Un galarezultātā galus sektorā kopumā spējam savilkt tikai ar saņemto subsīdiju palīdzību. Un faktiski ar gandrīz pilnīgu beznodokļu zonas attiecināšanu uz lauksaimniecības nozari. Kā rezultātā visām pieRīgas pašvaldībām ar no citās nozarēs nopelnītajiem nodokļiem caur PFIF jāsubsidē visu agrobiznesa piepildīto teritoriju pašvaldību darbība un sabiedrības dzīvei nepieciešamie pakalpojumi. Tāds īsumā ir mūsu valsts agrobiznesa pēdējo 18 gadu laikā ietais attīstības ceļš.

Bet tā ir pilnīgi cita saruna.

Šoreiz svarīgais bija pateikt vienu aspektu- ***lai izdzīvotu Latvija (Latvija ar visu sabiedrību un ne tikai tās agrobiznesa daļa - un šo atšķirību ir svarīgi apzināties!!!), ir jāmainās arī pasaulei. Faktiski tas ir pasaules karš. Karš ar nesaredzētu ienaidnieku. Sliktāku kā radiācija. Kuru arī nevar redzēt, tomēr kuru var izmērīt. Un šajā karā Latvija atsevišķi nevar uzvarēt. Ja pasaules sabiedrība zaudēs - zaudēs arī mūsu zeme un tās tauta. Varbūt pat vēl neapzinātā un pat neizzināmā formā. Un ienaidnieks šajā karā ir pati karā iesaistītā sabiedrība. Retranslēta caur iznīcināšanai pakļauto biosfēru.***

Par Latvijas darāmo? Un izaicinājumiem? Un iespējām? Kā jau teicu tā būtu atsevišķa saruna. Par patiesībā pilnīgi citu tēmu, kā bija šajā esejā.

Jā, man šķiet, ka man (un ne tikai man vienam) ir doma par pareizāku darbības ceļu. Un sapratni. Un principiem. Un domāšanu un apzināšanos.

Kaut ko jau agrāk esmu runājis un rakstījis. Pat ar kādiem ļaudīm pārrunājis. Kāds ir sadzirdējis, pat sapratis. Kāds nē. Kaut kas ir jāizdomā un jādara par jaunu.

A. 2. Un vēl kāda cita refleksija šajā pat diskusijā.

Kāds šajā esejā nepārprotami sajutis:

"...autora padomju laika domāšana. Cik daudz elektrības ietaupīsim, ja katrs izslēgs spuldzīti. Cilvēki ir brīvi un, ja tiem garšo gaļa, tad būs pieprasījums pēc gaļas. Ja mēs gribam attīstīt bioloģisko lauksaimniecību, būs nepieciešami kūtsmēsli. Un tā tālāk. Un vēl arī tas, ka šobrīd nav iespējams pateikt, kādas sekas veselībai atstās vegānu pārtika ilgtermiņā. Piens, gaļa, olas satur neaizstājamās aminoskābes, kuru nav augu izcelsmes produkcijā."

Kā man patīk šīs birkas - tās visu padara tik skaidru un nepārprotamu. Tik skaidru, ka tālāk vairs nav pat jāpadomā. Piemēram, par to, ka katra individuālā brīvība beidzas tajā vietā, kur saskarēs ar citu individu. Ar viņa individuālo brīvību.

Un tā ir šodienas civilizācijas problēma, ka liela, ja ne dominējoši lielākā, tās sabiedrības daļa sevi uztver par kaut ko ārpus pārējās dabas esošu, ar brīvības pakāpi, kad var nerēķināties ar citām sugām, kad tās

tiel uztvertas vien par cilvēka patērējamu resursu. Tā patiešām var darīt. No spēka pozīcijām var darīt. Mierīgi iznīcināt visas citas dzīvās radības. Tik izrādās, ka tās citas radības ir nepieciešamas arī paša cilvēka sabiedrības izdzīvošanai. Bet pret dažām no radībām cilvēks ir vienkārši bezspēcīgs. Ar visu savu kodolieroču un zinātnes jaudu bezspēcīgs. Un Covids ir vien maigs šīs patiesības atgādinājums.

Aiz birkas var nepadomāt arī to, ka zemes auglību var saglabāt un attīstīt arī bez mājdzīvnieku organismu darbības atliekvielām - vienkārši augsnē esošajiem mikroorganismiem savlaicīgi un pietiekamā daudzumā iedodot augu barību, piemēram, tos pašus tauriņziežus, bet ne tikai, un tāpēc arī bioloģiskā saimniekošana principā ir iespējama bez mājdzīvnieku klātbūtnes šāda efekta.

Protams, cilvēki ir brīvi - un viņi drīkst un var būt gaļu. Un radīt pieprasījumu. Un uzturēt to. Tikai ekonomikā ir tāds gana primitīvs likums, kas stāsta par pieprasījuma sabalansēšanos ar piedāvājumu, un kura vizuālais atspoguļojums ir pieprasījuma- piedāvājuma līknes. Un pie zināmiem apstākļiem šo līkņu attiecības cilvēkiem var radīt šizofrēnijas izpausmes - gribēties gribas, bet klāt netiec... Un attiecībā uz dzīvnieku valsts produktiem, cilvēcei nemainot savus paradumus (bet par to bija šī eseja!), šāda situācija ir vien tikai dažas desmitgades tālu. Tieši tāpat kā no mūsu ēdienkartes praktiski ir izslīdējuši Baltijas lasis, menca un siļķe...

P.S> Un spuldzītes cilvēki iemācās izslēgt visā pasaulē. Un ražot citādas spuldzītes. Un joprojām mācās radīt jaunas spuldzītes un automātiskas izslēgšanas sistēmas. Lai ietaupītu. Jo to jau ir iemācījušas šīs pieprasījuma-piedāvājuma līknes.